Pelastakaa Lapset - Rädda Barnen
Save the Children

9.3.2022

Pelastakaa Lasten lausunto Hallituksen esityksestä HE 13/2022 vp eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi

Asia: Lakivaliokunta lausuntopyyntö 1.3.2022, HE 13/2022 vp

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi ja mahdollisuudesta osallistua asiantuntijakuulemiseen 15.3.2022.

Suostumusperustaisuus

Pelastakaa Lapset kannattaa ehdotusta säätää seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistötekijäksi suostumusperustaisuuden. Hallituksen esityksessä todetaan, että henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen voidaan pitää vapaaehtoisena, kun hän on osallistunut siihen omasta valinnastaan, joka hänellä on ollut riittävä kyky ja vapaus tehdä (valinnanmahdollisuus). Laissa on tärkeää ottaa huomioon se, että seksuaaliväkivallan kohteeksi joutunut henkilö ei välttämättä pysty sanallisesti tai toiminnallaan vastustamaan väkivallan tekijää.

Pelastakaa Lapset kannattaa lasten koskemattomuuden suojan vahvistamista erottamalla seksuaalirikoksia koskevat säännökset aikuisia koskevista säännöksistä. Pelastakaa Lapset kannattaa sitä, että suojaikärajaa nuorempien lasten osalta suostumuksellisuutta ei arvioida. Aikuisen kohdistaessa suojaikärajaa nuorempaan lapseen seksuaalisia tekoja, ne tulee aina arvioida seksuaaliväkivaltana lasta kohtaan, johon lapsi ei ole voinut antaa suostumustaan. Suojaikärajaa nuoremman lapsen ja aikuisen *seurustelusuhdetta* ei voi pitää lieventävänä tekijänä (HE 13/2022 vp s. 129), sillä aikuinen on voinut houkutella, manipuloida ja ohjailla lasta aloittamaan suhteen, eikä tällöin lapsen antama suostumus voi koskaan olla validi. Pelastakaa Lapset esittää lisäksi huolen suojaikärajaa vanhempien lasten, 16–17-vuotiaiden lasten osalta, sillä myös he tarvitsevat erityistä suojelua. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti jokainen alle 18-vuotias on lapsi.

Sukupuoliyhteyden ja raiskaukseen määritelmät

Pelastakaa Lapset kannattaa, että sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin siten, että tunkeutumisen ja omaan kehoon ottamisen lisäksi sukupuoliyhteydellä tarkoitettaisiin myös sukuelimen tai peräaukon koskettelua suulla tai sukuelimellä. Pelastakaa Lapset kuitenkin korostaa, että lapset kohtaavat seksuaaliväkivaltaa kaikissa ympäristöissä, myös digitaalisissa ympäristöissä. Lapseen voidaan kohdistaa seksuaaliväkivaltaa lapsenraiskaukseen/törkeään lapsen raiskaukseen verrattavalla tavalla myös netin välityksellä. **Pelastakaa Lapset katsoo, että sukupuoliyhteyden määritelmää tulisi laajentaa siten, että**

sukupuoliyhteys voidaan toteuttaa myös ohjaamalla, houkuttelemalla tai pakottamalla lapsi tunkeutumaan omaan tai toisen lapsen sukuelimeen tai peräaukkoon esineellä tai kehon osalla (kuten sormilla). Lapsi voi aikuisen ohjailemana, pakottamana tai manipuloimana tehdä itselleen tai toiselle lapselle seksuaalisia tekoja mm. penetroida sukuelintä sormin tai erilaisin välinein. Aikuisen ohjailemana, pakottamana tai manipuloimana lapsi voi kuvata tai videoida tällaista toimintaa ja aikuinen voi seurata toimintaa reaaliaikaisesti tai lapsi voi lähettää aikuiselle tallenteita tällaisesta toiminnasta. Pelastakaa Lapset katsoo, että myös tämän tyyppiset tilanteet tulee voida niiden luonteen vuoksi vakavuudeltaan rinnastaa sukupuoliyhteyden määritelmään kuuluviin tekoihin ja lähtökohtaisesti arvioida lapsenraiskausrikoksina, jos tekijä saa lapsen ryhtymään kysymyksessä olevaan tekoon. **Netin välityksellä tapahtuvia seksuaalirikoksia ei tulisi arvioida haitallisuudeltaan ja vakavuudeltaan lievemmiksi kuin netin ulkopuolella tapahtuvia rikoksia.**

12§ Lapsenraiskaus, 13§ Törkeä lapsenraiskaus

Pelastakaa Lapset kannattaa myös 16 mutta ei 18 vuotta täyttäneeseen lapseen kohdistuvan sukupuoliyhteyden arvioimista lapseen kohdistuvana tekona, kun tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden, vaikkei tämä henkilö asuisi lapsen kanssa samassa taloudessa. Pelastakaa Lapset esittää lisäksi, että jos lapsen vanhempi tai vanhemman asemassa oleva henkilö kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa, vaikka vain yksittäisenä tekona, se tulisi lähtökohtaisesti rangaista törkeänä tekomuotona, kaikenikäisten lasten kohdalla.

Pelastakaa Lapset kannattaa hallituksen esityksessä olevaa muutosta, että lapseen kohdistuvaa sukupuoliyhteyttä tulisi lähtökohtaisesti jo sellaisenaan pitää hyväksikäyttörikoksen sijaan raiskausrikoksena, lukuun ottamatta rajoitussäännökseen 17§ kuuluvia nuorten välisiä suostumuksellisia sukupuoliyhteyksiä.

Lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali (Child sexual abuse material, CSAM)

Pelastakaa Lapset kannattaa lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevien rikosten siirtämistä laajennettuina 17 luvusta 20 lukuun.

Kuten todettu hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp, s. 133), seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen tarkoitus ei ole säätää rangaistavaksi sellaista vakiintunutta ja yleisesti hyväksyttyä järjestötoimintaa, jossa lasta seksuaalisesti esittäviin kuviin hankitaan pääsy yksinomaan rikosten paljastamista ja välitöntä rikosilmoituksen tekemistä varten. **Pelastakaa Lapset esittää tähän seuraavaa muutosta: *Tarkoitus ei ole säätää rangaistavaksi sellaista vakiintunutta ja yleisesti hyväksyttyä järjestötoimintaa, jonka toimintatavat ovat viranomaisten hyväksymät ja jossa lasta seksuaalisesti esittäviin kuviin hankitaan pääsy, lasta seksuaalisesti esittävää kuvaa pidetään hetkellisesti hallussa tai lasta seksuaalisesti esittävää esitystä seurataan hetkellisesti yksinomaan rikosten paljastamista, lasta seksuaalisesti esittävän materiaalin poistamista ja välitöntä rikosilmoituksen tekemistä varten. Tarkoitus ei ole myöskään säätää rangaistavaksi yllä kuvatun kaltaista järjestötoimintaa, kun järjestö lähettää lasta seksuaalisesti esittävää materiaalia sisältävän sivuston url-osoitteen palveluntarjoajalle, jotta palveluntarjoaja voi poistaa materiaalin/estää pääsyn sivustolle mahdollisimman nopeasti.***

Pelastakaa Lapset on ylläpitänyt Nettivihje-palvelua 20 vuotta. Nettivihje on matalan kynnyksen vihjepalvelu, jonne kuka tahansa voi ilmoittaa lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavasta materiaalista tai

toiminnasta verkossa. Laissa tulee huomioida, että tätä pitkäjänteistä työtä, jota Pelastakaa Lapset tekee osana kansainvälistä INHOPE-vihjepalveluverkostoa, tulee voida edelleenkin tehdä lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan materiaalin poistamiseksi netistä sekä rikoksen kohteena olevien lasten tunnistamiseksi ja avun piiriin saattamiseksi. Pelastakaa Lapset korostaa, että INHOPE-vihjepalveluverkostoon kuuluvat vihjepalvelut toimivat matalan kynnyksen kanavina, ja niiden toiminta tulee laissa mahdollistaa edellä ehdotettujen lisäysten mukaisesti.

Lisäksi Pelastakaa Lapset esittää, että seksuaaliväkivallan tallentaminen, esimerkiksi valokuvaamalla tai videoimalla, tulee toimia rangaistuksen koventamisperusteena ja nostaa uhrille määrättäviä vahingonkorvauksia. Pelastakaa Lasten Nettivihje-palvelu saa vuosittain noin 3000 vihjettä lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavasta materiaalista tai toiminnasta. Joka kerta, kun lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuva tai video jaetaan ja sitä katsotaan, lapsi asetetaan uudelleen uhrin asemaan ja hänen oikeuksiaan loukataan. Seksuaaliväkivalta ja sitä todistavan materiaalin levittäminen voivat aiheuttaa lapselle vakavia psyykkisiä seurauksia niin rikoksen tekohetkellä, kuin myöhemmin lapsuudessa ja koko loppuelämän ajan.

Rajoitussäännös (HE 13/2022 vp, 17 §)

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus ja henkilökohtainen vapaus sisältävät oikeuden toteuttaa omaa seksuaalisuutta, kunhan se ei loukkaa toisen henkilön oikeuksia. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, seksuaalirikoslain kokonaisuudistuksen tarkoituksena ei ole muuttaa sitä nykyistä periaatetta, jonka mukaan 16-vuoden suojaikää lähellä olevien nuorten keskinäiset sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot ovat rankaisemattomia silloin, kun teot eivät loukkaa toisen itsemääräämisoikeutta. Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) on pyritty suojaamaan tätä oikeutta rajoitussäännöksellä (HE 13/2022 vp, 17 §), jonka nojalla lapsenraiskauksena, seksuaalisena kajoamisena lapseen tai seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidettäisi tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä kypsyydessä ei ole suurta eroa. Tarkoituksena olisi määritellä jatkossakin nuorten vapaaehtoiset keskinäiset seksuaaliset teot rankaisemattomiksi.

Rajoitussäännöksessä (HE 13/2022 vp, 17 §) tulisi kuitenkin huomioida se, että henkilön esiintyminen seksuaalisesti kuvassa sekä itsestä seksuaalisen kuvan ottaminen, esittäminen ja levittäminen voivat kaikki olla seksuaalisia tekoja. Ne kuuluvat kuvassa seksuaalisesti esiintyvän henkilön seksuaalisen itsemääräämisoikeuden piiriin (HE 13/2022 vp, s.44-45) myös nuorten osalta. **Vaikka hallituksen esityksessä on nostettu esiin, että tarkoitus ei ole säännösten 19 § Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen ja 21 § Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito nojalla rangaista teoista, joissa nuoret jakavat vapaaehtoisesti toisilleen itseään esittäviä kuvia (HE 13/2022 vp, s.132-133), tulisi nämä nostaa myös 17 § rajoitussäännökseen.** Rikoslainsäädännön on täytettävä perustuslain 8 §:ssä tarkoitetun rikosoikeudellinen laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Säännöksen mukaan ketään ei muun muassa saa pitää syyllisenä rikokseen sellaisen teon perusteella, jota ei ole laissa säädetty rangaistavaksi. *Periaate sisältää myös lain sisältöön kohdistuvan niin sanotun korostetun täsmällisyysvaatimuksen. Sen mukaan kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että lain sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin teko tai laiminlyönti rangaistava.* Asian tulee olla ilmaistu selkeästi rajoitussäännöksessä, jotta nuoret ja heidän parissaan työskentelevät ammattilaiset tietävät, että nuoria ei syytetä rikoksesta, jos nuoret jakavat vapaaehtoisesti toisilleen itseään esittäviä kuvia.

Pelastakaa Lapset - Rädda Barnen
Save the Children

Seksuaalisesti lasta esittävän kuvan määritelmä (HE 13/2022 vp, s.132)

Sen määrittelyssä, onko jokin kuva tai kuvatallenne seksuaalisesti lasta esittävä (HE 13/2022 vp, s.132), olisi otettava huomioon kuvan kohteen iän, miten häntä esitetään, millä tavoin kuvan seksuaalisuus ilmenee ja millaisen kokonaisvaikutelman kuva katsojassa herättää lisäksi se konteksti, jossa kuva esitetään. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, se, esittääkö kuva lasta seksuaalisesti, ei riipu yksin siitä, mikä on tekijän tai kuvassa esiintyvän näkemys asiasta. Kuvan seksuaalista luonnetta eivät määritä myöskään yksinomaan kuvan valmistamisen olosuhteet tai se, täyttääkö kuvan valmistaminen itsessään jonkin muun seksuaalirikoksen tunnusmerkistön.

Hallituksen esityksessä seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen on esitetty rangaistavaksi, mutta säännös on kirjattu siten, ettei se ota huomioon lasten seksuaalisten kuvien luvatonta levittämistä tilanteissa, joissa kuvan konteksti tai levittämisen olosuhteet tekevät materiaalista seksuaalista, mutta kuvan luvaton levittäminen ei olisi tuomittavissa lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisenä (HE 13/2022 vp, 19 §) sillä se ei täytä seksuaalisesti lasta esittävän kuvan määritelmää (HE 13/2022 vp, s.132). Hallituksen esityksessä on nostettu esiin vain seksuaalisen kuvan luvattoman levittämisen osalta (HE 13/2022 vp, s.120-122), että vaikka kuva ei alun perin esittäisi toista seksuaalisesti, esimerkiksi kuva alastomasta henkilöstä saunomassa, voivat kuvan levittämisen olosuhteet tehdä siitä seksuaalisen ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavan, esimerkiksi jos kuva laitetaan pornografiaa sisältävälle internetsivustolle (HE 13/2022 vp, s.121). Samaa määritelmää ei ole selkeästi käytetty sen määrittelyssä, onko jokin kuva tai kuvatallenne seksuaalisesti lasta esittävä (HE 13/2022 vp, s.132).

Pelastakaa Lapset näkee päivittäisessä työssään, kuinka arkipäiväisiä, laillisia kuvia lapsista liitetään verkossa seksualisoiviin konteksteihin, kuten pornografiaa tai laitonta lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa materiaalia sisältäville internetsivustoille. Myös näissä tilanteissa levittämisen olosuhteet tekevät materiaalista lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaa. **Tällainen toiminta tulee rikoslaissa määritellä selkeästi aikuiseen kohdistuvaa vastaavaa toimintaa tuomittavammaksi ja rinnastaa teosta riippuen joko lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämiseen (HE 13/2022 vp, 19 §) tai hallussapitoon (HE 13/2022 vp, 21 §). Tällainen arkipäiväinen materiaali seksualisoivassa kontekstissa pitää lisäksi sisällyttää lasta seksuaalisesti esittävän kuvan määritelmään (HE 13/2022 vp, s.132)**. Suurin osa Pelastakaa Lasten näkemästä tämäntyyppisestä arkipäiväisestä materiaalista seksualisoivassa kontekstissa sisältää lapsia ilman heidän muita henkilötietojaan. **Jotta materiaali saadaan poistettua tällaisesta yhteydestä ilman asianosaisen tekemää rikosilmoitusta, tulee arkipäiväiset kuvat seksualisoivassa kontekstissa säätää laittomaksi.** Nykylainsäädännön puitteissa tällainen arkipäiväinen materiaali lapsista seksualisoivassa kontekstissa on laillista, eikä sitä tällöin saada poistettua netistä.

Syyteoikeuden vanhentuminen

Pelastakaa Lapset esittää huolen siitä, että lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyvää riskiä niiden myöhäisestä ilmitulosta ei ole otettu riittävästi huomioon syyteoikeuden vanhentumisessa. Hallituksen esityksen mukaan suurin osa lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista vanhenevat aikaisintaan, kun rikoksen kohteeksi joutunut henkilö täyttää 28 vuotta. Tutkimusten valossa kuitenkin tiedetään, että lapset eivät kerro kokemastaan seksuaaliväkivallasta oma-aloitteisesti, eivät välttämättä tunnista itseensä kohdistunutta tekoa rikokseksi tai eivät muista sitä. Tutkimusten mukaan moni lapsena seksuaaliväkivaltaa kokenut henkilö ymmärtää ja kertoo kokemuksensa vasta vuosien viiveellä. Kertomatta jättäminen voi olla myös selviytymiskeino. Jos seksuaaliväkivallan tekijä on vanhempi tai muu perheen jäsen, kertominen voi olla

uhrille uhkaavaa ja pelottavaa. Mitä läheisempi seksuaaliväkivallan tekijä on, sitä vaikeampi uhrin on kertoa tapahtuneesta kenellekään. Kertominen, myös aikuisiällä, vaatii resursseja käsitellä tapahtunutta, joita ei välttämättä nuorella henkilöllä vielä ole.

Muut huomiot

Pelastakaa Lapset kannattaa lisäksi esitettyä muutosta, jonka mukaan seksuaalirikoksen tekeminen lapsen läsnä ollessa olisi voitava selvemmin katsoa joissain vakavammissa tapauksissa myös lapseen kohdistuvaksi rikokseksi.

Kuten todettu hallituksen esityksessä, rikosnimikkeen tulee antaa asianmukainen, rikoksen paheksuttavuutta vastaava kuva rikoksesta (LaVM 6/2015 vp s. 3, HE 13/2022 s.43). Pelastakaa Lapset toteaa, aiempiin lausuntoihinsa viitaten, että lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyvä terminologia rikoslaissa tulee korjata vastaamaan paremmin asianmukaista, rikoksen tuomittavuutta vastaavaa terminologiaa.

Lisätietoja

Tanja Simola, erityisasiantuntija

Pelastakaa Lapset ry

tanja.simola@pelastakaalapset.fi

p. 050 4011 547